

Câteva aspecte referitoare la predarea muzicii în colegiul unitarian din Cluj în secolele XVI–XIX

Sándor Kovács

Acest scurt studiu aduce în atenție evoluția predării și practicii muzicale în cadrul colegiului unitarian din Cluj în perioada secolelor XVI–XIX. De la interdicția instrumentelor muzicale și a cântatului indecent la permisiunea treptată a practicii muzicale în incinta colegiului și introducerea predării muzicii, evoluția reflectă schimbările sociale și culturale din acele vremuri. Muzica a devenit, în cele din urmă, o parte acceptată și chiar integrată în viața colegiului, marcând o tranziție importantă în percepția și practica muzicală în colegiul unitarian din Cluj și comunitatea unitariană din Transilvania.

Este cunoscut faptul că aripa elvețiană a reformei protestante a eliminat toate instrumentele muzicale din biserică. Luther a păstrat atât limba latină în cântecele bisericesti, cât și polifonia și instrumentele muzicale, în timp ce Calvin a optat doar pentru cântecul monofonic, fără instrumente. Printre reformatori, Zwingli a eliminat complet muzica din biserică, inclusiv cântatul. Se presupune că a existat o perioadă scurtă în care și unitarienii au adoptat această viziune radicală.² Un lucru este cert, locuitorii Clujului nu cântau doar în biserică, ci și la diverse petreceri. Dezmățul carnavalesc precum și petrecerile publice care se transformau într-o beție și vociferare necontrolată au fost interzise în 1573 de consiliul orășenesc la cererea lui Ferenc Dávid preot-paroh al urbei și superintendent al comunităților unitariene din Transilvania. De obicei, predicatorii apărători ai moralei nu aveau o părere bună despre aceste excese. Caspar Heltai în *Dialogul despre caracterul primejdios al beției și petrecerii* tradus din limba germană și publicată în limba maghiară a condamnat vehement beția și dezordinea asociată cu această patimă. Principii similare susținea și György Enyedi, episcopul

---

¹ Sunt profund recunoscător domnului profesor dr. Pál Enyedi pentru informațiile utile și ajutorul profesional.

² Gabriella H. Hubert, *A régi magyar gyülekezeti ének*. Budapesta: Universitas Könyvkiadó, 2004, 94.

unitarienilor de la sfârșitul secolului al XVI-lea. Enyedi a criticat în mai multe predici și cântecele inutile și dezgustătoare, precum și acțiunile nesăbuite și obraznice – adică dansul –, care erau asociate cu beția. Într-o predică, probabil rostită în februarie–martie 1594, el îi muștra pe cei care interpretau și ascultau cântece odioase și oribile.³ Episcopul Enyedi nu avea nimic împotriva cântecelor plăcute lui Dumnezeu; mai mult, el a compilat o carte de cântece și rugăciune pentru credincioși.⁴

El era de acord cu predecesorii și contemporanii săi și în privința abandonării caracteristicilor romano-catolice din liturghia protestantă. Într-o predică, probabil rostită în noiembrie 1594, pe lângă enumerarea practicilor catolice fără rost, îndemna credincioșii să cânte din inimă.

La sfârșitul secolului al XVI-lea și la începutul secolului al XVII-lea aceasta era opinia conducerii bisericești unitariene despre cântecele lumești. Cântatul nu a fost exclus din liturghie, iar cântatul monofonic fără acompaniament instrumental a rămas o parte organică a slujbelor unitariene și aceasta nu s-a schimbat prea mult în următoarele două secole. Valentin Radecke, preot unitarian și episcop al unitarienilor maghiari, în Prefața cărții sale de cântece religioase (*Geistliche Gesänge*) pentru comunitățile germane subliniază că, deși unii consideră cântatul o practică din Vechiul Testament și o resping, acesta a rămas întotdeauna prezent în slujbele unitarienilor.⁵

Superintendenții nu au condamnat cântul religios, ci diferitele cântece lumești, de multe ori obscene, practicate de locuitorii Clujului în taverne. Prin urmare, în iulie 1606, la sinodul de la Cluj au hotărât ca studenții și profesorii să fie vrednici, sârguincioși în studiile lor, să poarte veșminte adecvate, să asculte de arhierarhi și să se abțină întru totul de la instrumente muzicale.⁶ În instrucțiunile adiționale atașate Disciplinei Ecclesiastice elaborate de Radecke în 1629, s-au luat măsuri și cu privire la muzica instrumentală și dans:

---

³ *Enyedi György prédikációi. Vol. 1.* (ed. Borbála Lovas). Budapesta: MTA – ELTE HECE – Magyar Unitárius Egyház, 2016, 95.

⁴ *Enyedi György prédikációi. Vol. 2.* (ed. Borbála Lovas). Budapesta: MTA – ELTE HECE – Magyar Unitárius Egyház, 2017, 176.

⁵ Radecius Valentinus, *Geistliche Gesänge*. Clausenburg MDCXX. (RMNY 1225); Hubert, *A régi magyar*, 95.

⁶ „Scholarum rectores et scholastici teneantur militarem indecentem habitum mutare tam in vestibus, quam in capitis rasura. In studiis sint seduli et diligentes, convivia et instrumenta musica evitent serio et suis pastoribus debitam obedientiam praestent.” *Protocollum Partiale Consistorium II*, Mss (1606–1693), 12.

Dacă este posibil ca muzica instrumentală - care în mare parte este mai mult un abuz decât o obișnuință - să fie eliminată la nunți și alte ospățuri. Enoriașii trebuie sfătuiți blând să renunțe la acestea. Cu atât mai mult, deoarece auzim că inițiativa în acest sens a fost deja luată. Dar dacă acest lucru nu este posibil pentru enoriași, atunci cel puțin dansurile trebuie eliminate; acest aspect trebuie tratat cu mai multă grijă. Prin urmare, trebuie să facem tot posibilul să eliminăm destrăbălarea și beția, astfel încât dansurile să dispară de la sine.

În colegiul unitarian din Cluj, așa cum era obișnuit și în colegiile reformate, viața studentească era strâns legată de cântat. Deși în registrele școlare (secolele XVII-XVIII) nu găsim mențiuni despre cursuri de muzică sau cântat polifonic, există ample dovezi că studenții cântau cu diverse ocazii. Cântatul în biserică era, desigur, o datorie zilnică pentru studenți. Avem informații din 1585 despre studenții „armoniști” care cântau la înmormântări,⁷ iar această practică a persistat până în secolul al XIX-lea. Motivația „armoniștilor” era legată de faptul că, o parte din banii obținuți la înmormântări, le revenea lor. Cântatul era pâinea de zi cu zi a studenților, ei cântau la înmormântări, nunți, la ceremoniile de instalare a episcopilor și preoților și, adesea, îi întâmpinau cu cântec pe oamenii importanți care soseau în oraș. Studenții colegiului unitarian în secolele XVII–XIX se întrețineau în principal din banii obținuți din aceste ocazii. În funcție de ocazie, erau interpretate următoarele „genuri”: *cantatio nuptialis* (cântec de nuntă), *cantatio funebris* (cântec funerar) și *cantatio nobilium* (cântec de întâmpinare a nobililor).⁸ În 12 mai 1658 studenții unitarieni din Cluj l-au salutat pe domnul Țării Românești, Constantin Șerban cu ocazia sosirii în oraș.⁹ Domnitorul le-a dăruit studenților 93 de dinari.¹⁰

Consistoriul Suprem al bisericii a interzis doar în 1857 aceste obiceiuri precum și colindele și cântecul de post practicate de studenți în bisericile din Cluj și Turda pentru a obține venituri în plus.

---

⁷ Elemér Lakó, Két kolozsvári templom leltára 1585-ből. In: *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények* 22 (1978), 216-221.

⁸ Klára Rennerné Várhidi, A kolozsvári unitárius kollégium naplójának vokális zenei adatai a 17. században. In: *Zenetudományi dolgozatok 1985*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1985, 85.

⁹ A. Bitay, O știre privitoare la pribegia lui Constantin-Vodă Basarab Cîmul. In: *Revista Istorică* 7-9 (1929), 265.

¹⁰ „Exul Constantinus vayvoda Tra[n]salpinus Claudiopolim se recipit cum aula sua palatinalis familiaribus, qui salutantibus eum studiosis dat. fl., den. 93”. *Fasciculus Rerum Scholasticarum II*. Mss. 150.

Studentii participau la nunți, înmormântări și la întâmpinarea nobililor. Catalogul detaliat al acestor evenimente precum și lista sumelor încasate s-au păstrat în anuarele colegiului așa-numitele *Fasciculus Rerum Scholasticarum* ramase în manuscris. Un episod păstrat în aceste anuare merită amintit. În anul 1679 luna martie, studenții unitarieni au fost chemați să cânte la nunta unui membru al breslei măcelarilor. De regulă, după cântat urma și un ospăț, dar de această dată după primul fel principal, dintr-o glumă proastă, studenților li s-a servit carne de vulpe. Studenții, mai întotdeauna înfomețați, neștiind ce mănâncă, au înfulecat tot ce le-a fost servit. Însă zvonurile despre acest neobișnuit ospăț s-au răspândit în tot orașul și era foarte probabil că va izbucni un conflict între membrii breslei și studenții unitarieni. Din această cauză, Tinesz, alias Mihály Mészáros, cel care a organizat această farsă, a emis o obligație scrisă și a promis că nu va vorbi despre acest incident și nu îl va aduce în discuție în spirit de batjocură și a cerut public iertare tinerilor. Acest eveniment neobișnuit a fost consemnat în *Fasciculus* în data de 1 aprilie 1679.¹¹

1. De la interdicția instrumentelor muzicale la primele orgi

În continuare, voi evidenția câteva episoade demne de notat din viața studentescă referitoare la muzică instrumentală, cântatul indecent și alte abateri ale studenților. Este cunoscut faptul că autonomia specifică a colegiilor protestante sancționa orice abatere a studenților. Ferenc Karácsonyfalvi un student exmatriculat din cauze disciplinare a fost readmis la 30 mai 1626 cu condiția că nu va deranja studiile colegilor, nu va cânta la instrumentul său muzical, nu va mai bea excesiv și nu va conspira împotriva rectorului și a seniorului. Ferenc a promis să se îndrepte, dar a fost amendat de mai multe ori pentru limbaj obscen și tulburarea liniștii; în cele din urmă, la 27 ianuarie 1627, a fost dat afară definitiv din colegiul unitarian din Cluj.¹²

Nu fiecare abatere s-a soldat cu exmatricularea. La 9 ianuarie 1638, Bálint Musnai și János Zágoni au fost amendați cu 10 denari pentru deținere de

---

¹¹ *Fasciculus Rerum Scolasticarum II.*, Mss. 368. Kelemen Gál, *A kolozsvári Unitárius Kollégium története (1568–1900)*. Vol. II. Cluj-Napoca: Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet, 1935, 277–278.

¹² Edit Dományházi – Miklós Latzkovits (ed.), *Fasciculus Rerum Scholasticarum Collegii Claudiopolitani Unitariorum 1626–1696. Vol. I. Journals of the years 1626–1648*. Szeged: József Attila University, 1997, 50.

instrumente muzicale interzise,¹³ la 6 martie Gergely Jobbágyfalvi, iar la 27 martie 1639, Péter Gelenczei au fost amendați pentru aceeași faptă.¹⁴ Cinci ani mai târziu, în iunie 1644, s-a stabilit o amendă de 24 de denari pentru toți cei care dețineau instrumente muzicale. La 3 decembrie 1644, studenților li s-a interzis public să cânte cântece licențioase (*cantiones venereas*).¹⁵ La 10 decembrie 1689, cântatul cântecelor imorale și libertine a fost din nou interzis, iar studenților li s-a cerut să exerseze cântatul la serviciile religioase și la înmormântări. Deciziile succesive arată că și studenții de atunci, ca și cei de astăzi își trăiau viața, iar dacă erau prinși săvârșind vreo abatere, suportau consecințele, fie ele cât de dure. Neîndeplinirea obligațiilor implica, desigur, retragerea fondului financiar săptămânal. În plus, rebelii se puteau aștepta și la pedeapsă. La 2 aprilie 1643, joia mare, János Benczedi a fost amendat cu 25 de denari pentru că nu a fost dispus să cânte Plângerile lui Ieremia.¹⁶ La 31 martie 1668 studenții Sámuel Szentmártoni, Balázs Vargyasi și Péter Szentpáli au plătit fiecare o amendă de 20 de denari pentru că au refuzat să cânte Plângerile în Săptămâna Mare.¹⁷

În documentele sinodale reformate transilvănene, găsim hotărâri similare cu cele ale unitarienilor, privind interzicerea folosirii instrumentelor muzicale. În hotărârile Sinodului reformat de la Aiud din anul 1642, sub punctul 13, se spune: „Cel care cântă la vioară sau la lăută să fie sancționat cu 3 forinți”. Bineînțeles, hotărârea se referea la preoți și la cantori, cei din urmă erau cei mai susceptibili la muzică datorită profesiei lor. Ei cântau ca parte a chemării lor și, dacă făceau asta în afara bisericii, într-un cadru mai larg de prieteni, aceasta putea avea consecințe severe. Un astfel de eveniment a fost consemnat în registrele Consistoriului Suprem în jurul anilor 1700. Conform regulilor de disciplină ale bisericii unitariene și cantorii aveau obligația de a participa la sinoduri. Așa s-a întâmplat că, în data de 20 iunie 1700, cu ocazia sinodului, cantorii din câteva sate întâlnindu-se au ciocnit mai multe pahare de vin și au uitat „de datoria lor oficială” și în timpul Sfântului Sinod, au petrecut în crâșmă toată noaptea, cântând cântece

---

¹³ „Valentinus Musnai et Joannes Zagoni mulctantur d. 10. singuli, quod instrumenta, in quibus praebenda tulerant, non reportarunt.” *Fasciculus I*, 112.

¹⁴ „Petrus Gelenczei mulctatur d. 10., quod instrumenta non reportavit, in quibus praebenda tulit.” *Fasciculus I*, 122.

¹⁵ „Admonentur studiosi publice, ne cantiones venereas usurpent. *Marg.* Canciones venereas ne usurpent.” *Fasciculus I*, 175.

¹⁶ „Joannes Benczedi privatur d. 25., quia noluit lamentare.” *Fasciculus I*, 160.

¹⁷ *Fasciculus Rerum Scolasticarum II*, Mss 244; Rennerné Várhidi, *A kolozsvári*, 91.

libertine din toți plămâni. Arhieriei și episcopii nu au putut trece cu vederea sfidarea regulilor bisericești, astfel că i-au condamnat pe vinovați la „pocăință publică în fața Sfântului Sinod”.¹⁸ Probabil toți au învățat din acest incident, dar cine poate rezista vinului bun, companiei prietenoase și muzicii?

István Erneyei, cantor din Cucerdea, cu siguranță a căzut în ispita muzicii instrumentale, pentru că în 1744, la o nuntă, „a luat vioara din mâinile violoniștilor, a ajustat-o și a cântat la ea”. Pe deasupra avea vioară și la el acasă și, cu ocazia botezurilor își lua instrumentul și cânta la astfel de adunări. Cu toate că a încercat să se disculpe și a promis că a se va purta bine, nu l-au scutit de amenda impusă și a fost amendat cu trei florini. Mai mult de atât, i s-a ordonat să vândă vioara sau, în caz contrar, preotul local Mihály Ajtai urma să o confiște.¹⁹ Nu știm ce s-a întâmplat cu vioara lui István Erneyei, dar știm că el în 1748, a fost chemat în slujba preoțească și apoi hirotonisit în anul următor.

În Colegiul din Cluj, începând cu anul 1707, au început să fie permise instrumentele muzicale, cel puțin din luna septembrie, când se menționează că, la sugestia rectorului Pál Dimjén, un Clujean înstărit, János Kmita a donat o orgă colectivului studențesc,²⁰ dar nu există dovezi că studenții au folosit-o. În registrul de contabilitate al parohiei unitariene din centrul Clujului din aceeași lună a anului, se menționează că kuruții „au inspectat fiecare casă și pivniță a bisericii și de a găsi bani, argint, vite sau orice altă cereale, grâu, fân sau orice fel de bunuri”.²¹ Biserica, sacristia, corul, orga și casa parohială au fost, de asemenea, inspectate de căpitan. Nu există date exacte care să indice dacă orga din biserică era aceeași cu cea donată de Kmita. Am putea presupune că reforma sau distrugerea orgii în 1605²² nu a eliminat toate instrumentele muzicale din Biserica Sfântul Mihail.

---

¹⁸ *Protocollum Generale Consistorium I.*, Mss 1629–1736, 205.

¹⁹ *Protocollum Generale Consistorium II.*, Mss 1737–1777, 32–33.

²⁰ Klára Rennerné Várhidi, *Adatok Kolozsvár zenetörténetéhez a 18. század első feléből két kollégiumi napló alapján*. In: *Zenetudományi Dolgozatok 1986*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1986, 57.

²¹ A Kolosvári Unitária Eklésia Egyházfainak Számadásai a Piatzi nagy Templom körüli Boltok és harangozás jövedelméről 1676-tól – 1709-ig C. Manuscrisele din arhiva Bisericii Unitariene din Cluj, foliile nu sunt numerotate.

²² „In templum enim Ariani irruentes, altaria lapidea, reliquaque omnia, quae divini cultus speciem aliquam referebant, funditus everterunt. Duo enim ipsi, et praeterea nihil in templis requirunt, cathedram pro concionatoribus et scamna pro auditoribus. Magnus catholicorum secutus est dolor; magna Arianorum exultatio. Passim advolabant ad templum, sedes deligebant et sibi de restituta religione gratulabantur. Erat in choro musicum instrumentum, vulgo Positivum appellant, quod Claudiopoli Basta reliquerat. Illud Arianorum discipuli perfrigerunt et in sexcentas partes discerpserunt.” Andreas Veress,

Conform înregistrărilor din registru, la 12 noiembrie 1678 s-a bătut clopotul pentru „moartea organistului”, iar la 31 ianuarie 1690 pentru văduva organistului. Nu avem evidențe clare care să ateste că unitarienii ar fi avut organist în acea perioadă, după câte știm nici reformații din Cluj nu aveau un organist. De asemenea, textul se referă la „bătrâna organistă” probabil văduva organistului. Nu știm cine ar fi putut să fie organistul decedat în 1678. Faptul că nu este menționat numele sugerează că era o personalitate cunoscută.

Este, de asemenea, interesant că în data de 4 martie 1684 cantorul János Dombói Székely a primit un act de nobiliare de la principele Apafi. În stema nobiliară este reprezentat János Dombói Székely stând în fața orgii. Identitatea lui János Dombói Székely nu poate fi stabilită cu certitudine, este posibil să fie vorba despre un fost student al colegiului unitarian. Conform anuarului colegiului, în data de 1 aprilie 1680, un anumit Johannes Dombai a părăsit colegiul și s-a mutat pe moșia lui András Tholdalagi din Iclod.²³ Următoarea menționare a numelui Dombai Johannes are loc în 1687, dar se referă deja clar la Dombai Osvát János, care în acea perioadă a plecat să studieze la universitatea din Frankfurt an der Oder. După întoarcerea sa, a predat la colegiul unitarian și ulterior a devenit preot la biserica Sfântul Petru din Cluj. Cu siguranță, în colegiu au fost cel puțin trei studenți numiți Dombai Johannes dar probabil nici unul nu a fost înnobilat, așa că trebuie să presupunem că acest Dombai înnobilat nu a fost de religie unitariană. Nu este clar la care dintre proprietățile Tholdalagi s-a construit o orgă în secolul al XVII-lea și dacă aceasta se afla în biserică sau în reședința nobiliară.

Un ultim detaliu despre orgile timpurii: a fost păstrată o listă a datornicilor colegiului unitarian din Cluj din 1766 în care la punctul 20 se menționează: „La Domnul Sándor Pápai se află o orgă care aparține școlii”.²⁴ Pe baza notelor sporadice, nu se poate determina câte orgi a avut colegiul unitarian din Cluj în secolul al XVIII-lea, cert este că aceste instrumente muzicale au fost luate în evidență.

Annuae Litterae Societatis Jesu. De Rebus Transylvanicis Temporibus Principium Báthory 1579–1613. Budapesta: Institutum Fontium Historicorum Hungariae, 1921, 133.

²³ *Fasciculus Rerum Scolasticarum II.*, Mss 374, 381.

²⁴ *Protocollum Generale Consistorium II.*, Mss 1737–1777, 249.

2. Educația muzicală și practică vocală la colegiul unitarian din Cluj

Introducerea educației muzicale instrumentale și a practicii vocale a întâmpinat multe dificultăți în rândul unitarienilor, dar pasiunea studenților pentru muzică a convins treptat conducerea bisericii să fie mai înțelegătoare. Inițiatorii erau desigur studenții. În 30 ianuarie 1800 ei au prezentat o cerere Consistoriului Suprem al Bisericii și au cerut să li se permită să exerseze la instrumente muzicale în incinta colegiului în zilele de miercuri, sâmbătă și duminică după-amiaza. Consistoriul ținând cont de binele comun, nu s-a opus ideii ca, în anumite ore, studenții cu reputație ireproșabilă să exerseze în muzica, dar nu în cadrul colegiului, ci în oraș.

Studiul muzicii (armoniei) a început să fie predat ca disciplină în anii 1820, probabil și datorită faptului că la 1 iulie 1819 la Cluj s-a înființat și și-a început activitatea Asociația Muzicală, de fapt primul conservator de muzică, predarea fiind în limba maghiară și germană.²⁵ Conducerea asociației a informat direcția colegiului despre obiectivele sale și s-a oferit să predea gratuit doritorilor timp de două ore pe zi.²⁶

Un alt motiv care a facilitat predarea muzicii instrumentale a fost apariția treptată a orgilor în bisericile unitariene. Nu avem date exacte cu privire la câți studenți au beneficiat de oferta Asociației Muzicale. În 1829 Daniel Elek, curatorul principal al bisericii unitariene, cetățean al orașului Târgu Mureș, împreună cu mai mulți confrăți au aflat cu stupeoare că la colegiul din Cluj muzica este practică sub îndrumarea unui maestru angajat în acest scop. Ca urmare, ei au cerut ca direcțiunea colegiului unitarian să emită o dispoziție astfel încât studenții să fie opriți de la astfel de activități. După părerea curatorului, rectorul a schimbat ordinea deja acceptată a cursurilor, ceea ce a fost de neconceput. Consistoriul i-a cerut rectorului Dávid Molnos să prezinte un raport în scris la următoarea ședință. Consistoriul, a stabilit că predarea partiturilor și a cântecului este necesară și, dacă învățarea acestora încetează, va avea consecințe dăunătoare, deoarece „multe dintre bisericile noastre au acum orgi instalate și, dacă un organist se stinge, nu va mai exista niciun tânăr capabil să cânte la orgă”.²⁷ Opinia curatorului

---

²⁵ Emese Sófalvi, *Zeneoktatás a kolozsvári Muzsikai Conservatóriumban 1819–1869 között*. Erdélyi Tudományos Füzetek 293. Cluj-Napoca: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2020, 71–72.

²⁶ Gál, *A kolozsvári*, II. 149.

²⁷ *Protocollum Generale Consistorium X.*, Mss 1832–1836, 497–498.

principal a fost numai pe jumătate acceptată în consistoriu, iar la următoarea adunare s-a hotărât să nu se permită ocuparea orelor destinate studiului esențial cu studierea muzicii. Orelor de muzică au fost stabilite pentru zilele de joi și duminică pentru ca tinerii să poată învăța partiturile și cântecele în afara orelor de curs. În comparație cu colegiile reformate, predarea muzicii la unitarieni era deja cu o sută de ani în urmă. Rectorul Molnos a argumentat în zadar că „armonia noastră este într-un mare contrast cu cea a reformatilor”, învățarea cântecului și a partiturii a fost permisă doar în afara orelor de curs. Consecințele nu au întârziat. La sinodul din august 1833 profesorul Székely Miklós a raportat „că învățarea muzicii a scăzut în așa fel încât în colegiul din Cluj nu ar exista nici măcar un cor”. Desigur, profesorul a fost îndrumat să „remedieze această deficiență”. Remedierea acestei defecțiuni i-a revenit lui Miklós Székely și lui Sámuel Brassai. Cel din urmă a fost ales profesor în 1837. La rândul lui a fost un mare meloman și talentat muzician și implicarea lui în viața colegiului a dus la implementarea programului muzical. Practicarea muzicii a fost permisă în incinta clădirii în afara orelor de curs și chiar s-a permis celor ce doreau să exerseze să meargă într-un auditoriu.

1841 a fost anul în care s-a desfășurat o examinare publică la școală, iar evaluarea a fost prezentată Consistoriului Suprem cu următoarea mențiune: „datorită eforturilor mai multor profesori, s-a evidențiat efortul special al profesorului de muzică Erkel János [fratele lui Erkel Ferenc] în învățarea cântului”, sugerând Consistoriului Suprem să-și exprime recunoștința în scris.²⁸

Odată cu apariția orgilor, a crescut și cererea de organiști calificați, astfel că în 1842 Consistoriul Suprem a decis să introducă predarea orgii la școala din Turda. Sámuel Brassai s-a oferit să predea muzică studenților de la colegiul din Cluj. Nu există date cu privire la câți elevi au participat la lecțiile de pian ale lui Brassai.²⁹

În 1845, la propunerea Comitetului de Învățământ, regulile colegiului din Cluj au fost adoptate de Sinod și s-a stabilit că „învățarea muzicii și practicarea ei în timpul orelor școlare, fără a deranja pe alții, este permisă”.³⁰ Potrivit hotărârii sinodale acest subiect a fost încredințat comitetului de educație permanentă al școlii, care trebuia să prezinte Consistoriului Reprezentativ un plan pentru învățarea acestora în vederea măsurilor ulterioare.

---

²⁸ *Protocollum Generale Consistorium XII.*, Mss 1841–1843, 15.

²⁹ *Protocollum Generale Consistorium XII.*, Mss 1841–1843, 332.

³⁰ *Protocollum Generale Consistorium XIII.*, Mss 1844–1845, 428.

În 1847, Consistoriul Suprem a ajuns să ia în considerare achiziționarea unei orgi pentru studiu. Au trecut zece ani și nu s-a făcut niciun progres în privința achiziționării orgii. În 1857, Consistoriul Suprem a repetat practic hotărârea anterioară, declarând că practicatul cântatului la orgă trebuie învățat cu grijă și în detaliu, iar în acest scop, trebuie să se achiziționeze o orgă potrivită obiectivului școlii. Cu toate acestea, achiziționarea orgii nu s-a realizat, cu toate că în 1868 Gergely Benczédi a inițiat o colectă și, conform procesului-verbal al Consistoriului Reprezentativ, a încheiat un contract de 300 de forinți cu Ferenc Szathmári pentru construcția orgii. Consistoriul a aprobat atât planul, cât și bugetul. Orga putea fi gata până în anii 1870, iar Raportul școlar pentru anul de învățământ 1881-82 a enumerat instrumentele muzicale ale colegiului: o orgă, un armoniu și o vioară realizată în 1778. Cu trecerea anilor, Consistoriul Suprem a devenit din ce în ce mai permisiv față de tinerii care învățau și practicau muzica. În 1871, chiar și cântatul în dormitoare a fost permis, desigur, cu condiția ca practicanții să nu deranjeze liniștea publică. În același an școlar, la colegiul unitarian din Cluj, a fost înființată o societate muzicală sub numele de Cercul Apollo, cu scopul de a promova și dezvolta cunoștințele muzicale printre studenți, să susțină și să promoveze studiul și practica muzicii, cu accent deosebit pe muzica religioasă.

Orga a fost predată pentru un timp de György Ruzitska, iar predarea armoniei a fost încredințată cantorului din Cluj.³¹ Între timp, însă, studenții înscriși la teologie au renunțat la învățarea cântatului la orgă.

La 25 august 1878, procesul verbal al ședinței Consiliului Director constata dezamăgit că

studiul cântatului la orgă nu mai este obligatoriu pentru teologi, deoarece se consideră că este inutil pentru aceștia și îl învețe cu rea-voință. Din considerentul că studiul cântatului la orgă este astfel dăunător, se propune să nu mai fie o disciplină obligatorie pentru teologi, ci doar pentru studenții care au aptitudini și capacitate pentru acesta; teologii ar trebui, în schimb, să participe la ore de muzică.

Cei pasionați de orgă se puteau alătura cercului Apollo. Conform însemnărilor scrise, cercul a funcționat în mod neîntrerupt până în 1943. În cercul Apollo s-au adunat între 10 și 15 instrumentiști, primul dirijor fiind Gergely Boér, profesor de

---

³¹ Katalin Szőnyiné Szerző, Kolozsvár zenei élete 1856–1866 között az időszaki sajtó tükrében. In: *Korunk* 30.8 (2019), 111.

muzică la Școala de Învățători de Stat. Pe lângă cercul Apollo a existat și un cerc numit Dalkör, alcătuit din elevi din clasele superioare care știau să cânte, iar scopul lor era exersarea cântecelor în cor. În perioada 1881–1886, conducătorul lor a fost Béla Stöger, profesor de muzică la Școala de Învățători, apoi, până în 1888, János Oberti, profesor de muzică. Din 1888, Márton Iszlai, cantorul bisericii unitariene din Cluj, a predat orga celor care s-au oferit să învețe voluntar. Începând cu 1895, profesorul specializat a fost Ferenc Strachal, profesor de muzică la Școala de Comerț din Cluj, iar membrii corurilor au participat la diverse evenimente școlare. În 1911, la Colegiul Unitarian, a fost înființat Departamentul de Cânt și Muzică, iar „primul” profesor de muzică a fost János Sándor, care a condus cercul Apollo.³² Potrivit anuarelor școlare, la începutul secolului, existau cinci repetiții pe săptămână pentru cor și fiecare clasă învăța cântece.

Succesorul Colegiului Unitarian de odinioară este Liceul Unitarian János Zsigmond, unde elevii, prin studierea muzicii și prin participarea la cor, promovează colaborarea și dezvoltarea abilităților sociale, contribuind astfel la dezvoltarea unor relații sociale sănătoase și la descoperirea valorii fiecărui elev, întărind legătura cu vasta istorie și cultură a comunității Clujene.

---

³² György Gaal, *Diákkörök és -egyesületek a 20. századi kolozsvári Unitárius Kollégiumban (1900–1948)*. In: *Helikon* 19 (2008), 495, n. 17.

